

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТОВАРИСТВО ПСИХОЛОГІВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ імені Г. С. СКОВОРОДИ
Кафедра психології

СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ А. С. МАКАРЕНКА
УКРАЇНСЬКИЙ НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ ЦЕНТР ПРАКТИЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ
І СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ НАПН УКРАЇНИ
АСОЦІАЦІЯ ПРОФЕСІЙНИХ ПСИХОЛОГІВ ХАРКОВА
МІЖРЕГІОНАЛЬНА ГРОМАДСЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ СПРІЯННЯ РОЗВИТКУ СИМВОЛДРАМИ
ВСЕУКРАЇНСЬКА АРТ-ТЕРАПЕВТИЧНА АСОЦІАЦІЯ (ХАРКІВСЬКИЙ ОСЕРЕДОК)

*З нагоди 215 річниці ХНПУ імені Г.С.Сковороди,
130-ї річниці з дня народження І.А. Соколянського (1889-1960),
115-річчя В.І. Аснїна (1904-1956),
95-річного ювілею А.В. Петровського (1924-2006)
та 25-річчя факультету психології і соціології*

ХАРКІВСЬКИЙ ОСІННІЙ МАРАФОН ПСИХОТЕХНОЛОГІЙ

МАТЕРІАЛИ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
(Каталог психотехнологій; тези доповідей)

26 жовтня 2019 року

Харків – 2019

УДК 159.9.07
ББК 88

Рецензенти:

Бочелюк Віталій Йосипович – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри психології Запорізького національного технічного університету

Євдокимова Наталя Олексіївна – доктор психологічних наук, професор, проректор з наукової та міжнародної діяльності Міжнародного класичного університету імені Пилипа Орлика

Романовський Олександр Георгійович, доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України, завідувач кафедри педагогіки і психології управління соціальними системами Національного технічного університету «ХПІ»

*Рекомендовано до друку Вченою радою Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди,
протокол № 7 від 28.10.2019 року*

ХАРКІВСЬКИЙ ОСІННІЙ МАРАФОН ПСИХОТЕХНОЛОГІЙ (каталог психотехнологій; тези доповідей): матеріали III міжрегіональної наук.-практ. конф., м. Харків, 26 жовтня 2019 р., ХНПУ імені Г.С. Сковороди. Харків: Діса плюс, 2019. 248 с.

ISBN 978-617-7645-81-7

У збірнику представлено матеріали науково-практичної конференції «**ХАРКІВСЬКИЙ ОСІННІЙ МАРАФОН ПСИХОТЕХНОЛОГІЙ**», метою якої було висвітлення в рамках профорієнтації та просвітництва новітніх розробок у галузі психотехнологій, представлених на теренах України.

Перша частина збірника містить **Каталог психотехнологій** новітніх авторських розробок розвивальних, психокорекційних, діагностичних, тренінгових програм, методик, технік тощо, інформація про які подана у вигляді анотацій.

У другій частині розміщено тези доповідей, які містять результати науково-практичних розробок учасників конференції.

Матеріали конференції віддзеркалюють результати сучасних досліджень у галузях теоретичної та прикладної психології.

Для науковців, викладачів, аспірантів та магістрантів, студентів гуманітарних спеціальностей, практичних психологів, вихователів, соціальних та медичних працівників.

Матеріали друкуються в авторському варіанті з правками редакції.

ISBN 978-617-7645-81-7

УДК 159.9.07
ББК 88

© ХНПУ імені Г.С.Сковороди, 2019
© Колектив авторів, 2019
© Єльчанінова Т.М. (оформлення, обкладинка, Ψ-емблема), 2019

Козлітіна О.В., Масловська Ю.С. Особливості використання сучасних настільних ігор у роботі з дітьми, які мають порушення мовлення.....	142
Колчигіна А.В., Демченко А.С. Проблема психологічного благополуччя майбутніх педагогів.....	145
Костикова О.В. К проблеме психотерапии неврозов.....	146
Кузнєцов М.А., Зайка Є.В. Короткочасна пам'ять як механізм формування розумових та кінстетичних узагальнень	147
Лесніченко Н.П. Типологія гендерних стереотипів особистості.....	153
Лугова М.С., Підчасов Є.В. Психологічні особливості незадоволення дівчат своїм тілом у юнацькому віці	157
Лукова С.В. Психологічні особливості поведінки підлітків-спортсменів у конфліктах.....	160
Меднікова Г.І. Психологічні особливості провідних ставлень підлітків з різним рівнем невротизації.....	162
Мелешенко М.О. Проблема самотності і усамітнення у сучасному місті: психологічні чинники і наслідки.....	164
Миронович Б.С. Ставлення до тіла як проекція ставлення до матері.....	165
Надьон В. П. Психологічні особливості учнів початкової школи.....	166
Нестеренко М.О. Гендерні детермінанти сімейних стосунків у молодій сім'ї.....	168
Обухівська А. Г. Психолого-педагогічне вивчення навчальних компе-тентностей дошкільників з особливими освітніми потребами.....	171
Обухова Н. О. Різноманітність поглядів на поняття копінг-поведінка.....	175
Одинець О.А., Шукалова О.С. Використання семирівневого підходу, як природної орієнтації психологічного і фізичного здоров'я людини	176
Панок В.Г. До питання розробки алгоритмів діяльності практичних психологів	179
Підчасов Є.В., Наглюк О.А. Роль організаційно-психологічних факторів в адаптації студентів до навчання у ЗВО	182
Поденко А.В. Соціально-психологічні чинники плинності кадрів в організації	185
Романенко О.В. Теоретичні підходи до вивчення тілесності в психології	189
Саврасов М.В. Психологічні механізми моніторингу та контролю у структурі метакогнітивної активності суб'єкта навчально-професійної діяльності.....	192
Савченко М.С. Психологічні підстави використання методу анкетування у дослідженні суб'єктності прокурора	197
Савченко М.С., Саврасов М. В. Теоретичні підстави психологічного дослідження особливостей становлення суб'єктності прокурора	197
Скринник І.В., Пухно С.В. Емоційне вигорання як психологічна проблема сучасності.....	202
Скрипник Н.Г. Задоволеність навчанням та адаптація студентів до закладу вищої освіти	206
Туріщева Л.В., Ткаченко І.В. Настільні ігри як умова соціалізації школярів з порушенням мовлення	209
Цеменко М.О. До дослідження рівня задоволеності своїм життям та життєстійкості людей похилого віку	211
Цигичко Т.П. Казкотерапія в системі роботи закладу дошкільної освіти	213
Чепелєва Н.І. Соціально-психологічний аналіз феномену «чайлдфрі», як трансформації традиційних репродуктивних програм.....	217
Чернякова О.В. До питання розуміння емоцій дітьми з психофізичними вадами розвитку.....	221

пациентом так называемого «мыслительного типа» – личностью с высоким типом интеллекта и стремлением в диалоге с психотерапевтом выяснить особенности собственного состояния. В процессе взаимодействия психотерапевт апеллирует к интеллекту клиента. Отличны положительные результаты при лечении ипохондрических состояний и фобий.

Полярным подходом относительно рациональной психотерапии указывается суггестивная психотерапия. В этом ракурсе психотерапевт оказывает влияние в большей степени – эмоционально, используя внушение: в гипнотическом сне и в состоянии бодрствования клиента, при пассивном восприятии человеком вербальной информации. Данный метод рекомендуется при взаимодействии с внушаемыми личностями «художественного типа». Эффективен при лечении истерического невроза, синдрома раздражительной слабости, расстройстве сна.

Условно-рефлекторная (поведенческая) психотерапия направлена на устранение болезненных условных связей, сформированных в процессе заболевания, например, психогенно возникших изолированных фобий.

Аналитическая психотерапия ориентирована на выявление вытесненных (т.е. бессознательных) конфликтов, доведение фактов психотравмирующих противоречий до сознания клиента, что в результате сопровождается снижением или исчезновением болезненной симптоматики.

В контексте психотерапевтических методов рассматривают и аутогенную тренировку – метод самовнушения, который позволяет человеку в итоге контролировать и управлять определенными психофизиологическими процессами. Рекомендуется при терапии раздражительной слабости.

Психотерапия в сочетании с медикаментозным лечением позволяет ослабить или нивелировать болезненные симптомы, характерные для неврозов и невротических состояний, ускоряет процесс выздоровления, способствует реконструкции психического здоровья личности.

Кузнцов М. А., Зайка Є. В.

*Харківський національний педагогічний університет
імені Г.С. Сковороди;*

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

КОРОТКОЧАСНА ПАМ'ЯТЬ ЯК МЕХАНІЗМ ФОРМУВАННЯ РОЗУМОВИХ ТА КІНЕСТЕТИЧНИХ УЗАГАЛЬНЕНЬ

Проблема. В роботі пам'яті виділяються дві головні групи функцій: репродуктивні (когнітивні) й продуктивні. Перші забезпечують запам'ятовування, збереження та актуалізацію сприйнятого матеріалу у відносно незмінному вигляді. Продуктивні функції приймають участь у організації та протіканні інших процесів і діяльності в цілому. Отримані результати, які свідчать про те, що короткочасна пам'ять (КП) людини виконує важливу роль у організації немемічних – перцептивних,

розумових та моторних дій, в яких вона виступає як один із суттєвих структурно-функціональних компонентів, що забезпечують зв'язок та взаємодію між різними операціями дії та їх результатами (Заїка Є.В., Кузнецов М.А., 1989; Заїка Є.В., 1993; Кузнецов М.А., Заїка Є.В., Ходикіна Ю.Ю., 2019). В цих працях, а також у дослідженнях інших авторів продуктивна роль КП розглядалась тільки при формуванні окремих образів сприймання, окремих рухів тощо. Але специфічною особливістю психічного відображення та пізнавальної діяльності є оперування не з окремими, унікальними, а узагальненими образами, тобто деякими когнітивними синтезами, які формуються хоч і на основі окремих образів, але до них не зводяться. Прикладами таких синтетичних структур є, зокрема, еталони пам'яті, уявлення, «гальтоновські фотографії», загальні судження, узагальнені моторні програми та ін. (Сеченов І.М., 1952; Веккер Л.М., 1998; Хелсон Х., 1978; Познер М., 1969; Кіл С. 1977; Френкс Дж. 1987; Брендсфорд Дж. 2003 та ін.). Такі узагальнення, на відміну від інших, у формуванні яких провідна роль належить логічним операціям, названі нами найпростішими. Нашою задачею виявилось вивчення закономірностей їх формування у зв'язку з особливостями функціонування КП.

В нашому дослідженні роль КП у формуванні найпростіших узагальнень («усереднених» уявлень) вивчалась у процесі розв'язання суб'єктом деяких розумових та рухових задач. Знаходження «середнього», найбільш типового елементу для деякої їх множини (такими елементами можуть виступати поняття, судження, образи дії і т.п.) є одним з найпростіших видів узагальнення, що зустрічається, наприклад, у діяльності людини-оператора, якому необхідно приймати рішення про значення якогось параметру на основі спостереження ряду його коливань у часі.

У основу експерименту були покладені наступні **гіпотези**:

- **якість (точність) узагальнень пов'язано з об'ємом КП:** більшому об'єму КП відповідає більш ефективне формування узагальнень;
- **в межах одного і того ж об'єму КП різні елементи відіграють різну роль у формуванні узагальнення,** вносять різний функціональний внесок, пов'язаний з рівнем їхнього запам'ятовування;
- **закономірності, що характеризують роль КП у формуванні узагальнень, є єдиними для різноманітних видів діяльності, які мають якісно різний склад операцій, зокрема, розумових і моторних.**

Методика. Вимірювання об'єму КП проводилось за допомогою традиційної методики Джекобса «пряма лічба» (цифровий варіант). Для вивчення узагальнень використовувалася методика знаходження середньої арифметичної величини множини елементів за умови, що завдання не може бути виконано за допомогою обчислювальних процедур і результат може бути здобуто тільки «інтуїтивно» на основі деякого нечіткого узагальнення, що сформувалось при знайомстві з окремими елементами. Задачі такого роду названі нами задачами на усереднення.

В якості «розумових елементів» використовувались двозначні числа, що пред'являлись рядами по 12, в якості «кінестетичних» – стрижні з товстого дроту, що пред'являлись рядами по 6. У першому випадку задача досліджуваного складалася у знаходженні середнього арифметичного для кожного ряду, у другому – у вказуванні (за допомогою відкладання на шматку дроту) середньої довжини для кожного ряду після перевірки на дотик із зав'язаними очима.

Завдавались наступні види рядів залежно від розташування в них елементів: рівномірні (наприклад, 43, 38, 62, 47, 34, 57, 46, 49, 58, 42, 30, 45); зростаючі (22, 29, 26, 28, 36, 24, 38, 32, 42, 36, 39, 47); ті, що зменшуються (61, 78, 59, 62, 48, 45, 55, 39, 25, 29, 31, 18); такі, що западають (41, 46, 52, 36, 29, 37, 31, 27, 42, 51, 45, 57); такі, що виступають (57, 48, 53, 65, 72, 61, 67, 73, 66, 54, 48, 55); з «вискакуючими» елементами (23, 35, 13, 29, 86, 19, 34, 22, 32, 73, 20, 27). Відповіді зрівнювались з об'єктивно обчисленими середніми величинами для кожного ряду, ураховувались відхилення відповідей (в числах для розумових задач і в сантиметрах – для кінестетичних) й знаки відхилень в бік збільшення або зменшення.

В експериментах з розумового узагальнення приймало участь 75 студентів Харківського держуніверситету, від яких було одержано 460 відповідей. В експериментах на кінестетичне узагальнення, які проводились індивідуально, приймало участь 47 студентів Харківського національного педагогічного університету; від них було отримано 234 відповіді. Черга пред'явлення рядів варіювалася у різних групах і для різних досліджуваних.

Результати та обговорення. У ході аналізу здобутих результатів усі досліджувані були поділені на дві групи: з низьким об'ємом КП (6,75 і нижче, $n = 71$) та з високим об'ємом КП (7,00 і вище, $n = 51$). Розподіл усієї сукупності відповідей за їхньою точністю подано в таблиці 1.

Таблиця 1

Розподіл (у %) відповідей досліджуваних при розв'язанні розумових та кінестетичних задач

Об'єм КП	Відповіді при розв'язанні					
	розумових задач			рухових задач		
	Точні (відхилення не більше 1 од.)	3 невеликою помилкою (2-5 од.)	3 грубою помилкою (більше 5 од.)	Точні (відхилення не більше 1,5 см.)	3 невеликою помилкою (2-6 см.)	3 грубою помилкою (більше 6 см.)
Низький	36	46	18	25	46	29
Високий	46	42	12	30	55	15

При розв'язанні як розумових, так і рухових задач частина точних відповідей декілька більше у групі досліджуваних з високим об'ємом КП, а частина відповідей з грубими помилками – у групі студентів з низьким об'ємом КП. Ці відмінності хоча і не яскраво виявлені, але статистично значні (за критерієм ϕ кутового перетворення Фішера $p < 0,05$ для розумових задач та $p < 0,10$ для кінестетичних, та $p < 0,06$ – для обох типів задач).

Методом опитування було виділено наступні способи розв'язання задач: уявлення відрізка числової осі й розміщення на ньому точок, уявлення руху стрілок на приборі з поділками; приблизне знаходження для двох чисел та наступне внесення виправок на кожне нове число; виділення найбільшого й найменшого значення та обчислювання середнього між ними т пін. У кінестетичних задачах використовувались такі засоби, як проекція стрижнів на своє тіло, фіксація часу руху руки по стрижню та ін. Зрозуміло, що різноманітні способи призводять і до різної точності розв'язання задач, при цьому вони також передбачають й різний рівень навантаження на КП.

Аналіз середніх величин помилок, які було підраховано для кожного з досліджуваних, показав, що при розв'язанні розумових задач доля досліджуваних з малими відхиленнями (не більше 2,20) складає 33% для першої групи (з низьким об'ємом КП) та 53% для другої ($p < 0,05$), у той час як доля досліджуваних з великими відхиленнями (більше 3,66) складають, відповідно, 27% та 11% ($p < 0,05$). Аналогічна тенденція виявлена і при розв'язанні кінестетичних задач. Частини досліджуваних з малими відхиленнями (не більше 4,3 см) складають 47% та 67%, а з великими (більше 6,7 см) – 19% та 7%.

Аналіз частоти точних відповідей та відповідей з грубими помилками показав, що при розв'язанні розумових задач частина досліджуваних, що дали менше однієї чверті вірних відповідей за відсутністю грубих помилок складають 37% у першій групі та 60% у другій групі ($p < 0,05$).

Таким чином, точність розв'язання задач на усереднення, що визначається за такими показниками як окремі та середні відхилення для кожного з досліджуваних, частота появи різних відхилень для кожного з них, виявляється, в цілому, пов'язаною з об'ємом КП, що свідчить про значну роль КП у формуванні розумових та кінестетичних узагальнень.

Підраховувались долі помилок збільшення й зменшення в усередненні кожного виду (незалежно від величини відхилення), а також загальний зсув відхилень у той чи інший бік (суми величин відхилення) та розподіл тільки грубих помилок у ряді. Частота появи різних відповідей характеризує «надійність» роботи досліджуваних та підраховується наступним чином. Наприклад, досліджуваний при розв'язанні 10 задач дав 5 точних відповідей і не зробив ні однієї грубої помилки. Це означає, що він належить до групи досліджуваних, які дали не менше однієї чверті точних відповідей за відсутністю грубих помилок. Інший досліджуваний, який дав

також 5 точних відповідей, але допустив і дві грубі помилки, до цієї групи не належить.

Результати, що відображені у таблицях 2 та 3, свідчать про наявність чітко визначених тенденцій відхилення помилок в бік зменшення для одних рядів та в бік збільшення для інших. Порівняння цих тенденцій в групах досліджуваних з низьким та з високим об'ємом КП показало, що вони присутні в обох випадках, але в першій групі декілька більше (за результатами розв'язання розумових задач). Направленість цих тенденцій для всіх рядів, що розглядалися, співпадає з направленістю так званих «специфічних ефектів пам'яті», які проявляються при запам'ятовуванні рядів, котрі мають таку ж структуру. До специфічних ефектів пам'яті, власне, відносяться: ефект нещодавності (краще запам'ятовування кінцевих елементів ряду у порівнянні з початковими та серединними); ефект країв, або позиційний ефект (краще запам'ятовування крайових – початкових та кінцевих елементів ряду у порівнянні з серединними); ефект ізоляції, або ефект Ресторффа (краще запам'ятовування незвичайних, «вискакуючих» з загального ряду за якоюсь ознакою елементів у порівнянні з іншими, схожими один на одного).

Таблиця 2
Тенденції відхилення помилок при розв'язанні розумових задач (%)

Види рядів	Відхилення у розв'язанні розумових задач, %					
	Загальний розподіл відповідей			Загальний зсув відхилень		
	Збільшення	Зменшення	р	Збільшення	Зменшення	р
Зростаючі	65	35	0,10	67	33	0,10
Зменшені	28	72	0,05	16	84	0,01
Западаючі	56	44	-	59	41	-
Випираючі	20	80	0,01	10	90	0,001
3 «вискакуючими» значеннями	81	19	0,01	86	14	0,01

Ефект нещодавності цілком можливо співставити з тенденцією завищувати середнє значення у зростаючих рядах та занижувати у тих рядах, що зменшуються. В обох випадках кінцеві елементи набувають начебто більшу удільну вагу, «сильніше» проявляють себе й у відтворенні ряду, й у своєму впливі на результат узагальнення в розумових та рухових задачах. Ефект країв порівнянний з тенденцією завищувати середнє значення у западаючих рядах та занижувати у виступаючих. Кінцеві

елементи сильніше проявляють себе й у запам'ятовуванні, й в узагальненні елементів. Ефект ізоляції можна зіставити з тенденцією завищувати середнє значення у рядах, що містять одне або кілька значень, які різко виділяються у порівнянні з іншими в бік збільшення. В загальному вигляді зв'язок між ефектами пам'яті та тенденціями відхилення при розв'язанні задач на усереднення уявляється наступним чином.

Таблиця 3

Розподіл відхилень в рухових задачах для різних рядів (%)

Види рядів	Відхилення при вирішенні рухових задач					
	Загальний розподіл відповідей			Розподіл грубих помилок		
	Збільшення	Зменшення	p	Збільшення	Зменшення	p
Зростаючі	50	50	-	100	0	0,05
Зменшені	18	82	0,01	0	100	0,01
Западаючі	41	59	-	45	55	-
Випираючі	31	69	0,05	8	92	0,01
З «вискакуючими» значеннями	56	44	-	72	28	-

Факт кращого запам'ятовування тих або інших елементів, що виявляється у ефектах пам'яті при вирішенні мнемічної задачі (відтворення), виявляє себе з переходом до пізнавальної задачі (усереднення) у якості систематичної помилки узагальнення. При цьому елементи, що краще запам'ятовуються, частіше за все виявляються й більш «вагомими» у формуванні узагальнень, тобто конкретні пізнавальні операції, пов'язані з їхньою переробкою, ймовірно, мають великий функціональний вплив на одержаний пізнавальний результат. Звертає на себе увагу факт повної відсутності тенденції збільшення у западаючих рядах, яку можливо було б очікувати за аналогією з тенденцією зменшення у випираючих рядах, а також загальна тенденція до більш вираженого заниження результатів (зменшенню узагальнень), у порівнянні з їх збільшенням. Надати задовільне пояснення цим фактам ми поки що не можемо.

Таким чином, виявлені нами систематичні помилки узагальнення (зсуву середнього значення) виступають повноправним аналогом ефектів, що розглядалися, стосовно до пізнавальної, а не мнемічної задачі. Ці ефекти пам'яті є специфічними, тобто виявляються тільки в пам'яті. Вони свідчать про те, що пам'ять (у даному випадку КП) тісно пов'язана з розв'язанням задач на усереднення та інтимними механізмами цієї пізнавальної дії, забезпечуючи значний вплив на його результат – систематичний зсув

узагальнення. При цьому функціональний внесок різноманітних елементів до загального результату визначається ступенем їх запам'ятовування в КП, що варіювалася нами шляхом пред'явлення рядів з різноманітною структурою.

Результати, що характеризують зв'язок точності усереднення з об'ємом КП та зв'язок спрямованості відхилень усереднення зі структурою ряду, практично повністю (за невеликим виключенням) відповідають одне одному. Така спільність результатів, отриманих при розв'язанні двох велими різноманітних типів задач, свідчить про принципову спільність ролі КП у формуванні найпростіших узагальнень, відносно інваріантною до окремих особливостей операцій, які входять до структури цієї пізнавальної дії.

Висновки

1. Точність формування узагальнення в задачах на усереднення тісно пов'язана з об'ємом КП: при більш високому об'ємі КП спостерігається формування в цілому й більш точних узагальнень.

2. У формуванні найпростіших узагальнень є систематичні помилки зсуву, пов'язані з різним запам'ятовуванням елементів матеріалу, що, зокрема, може задаватися місцем елементів у структурі ряду, або ступенем схожості з іншими елементами ряду. Елементи, що більше запам'яталися, вносять більший внесок у формування найпростіших узагальнень.

3. Вказані закономірності виявляються при розв'язанні задач різних типів й відносно інваріантні до змісту конкретних операцій, що входять до формування найпростіших узагальнень.

4. Оскільки більший об'єм КП є фактором, що допомагає кращому запам'ятовуванню більшої кількості елементів, то він, внаслідок цього, складає й більш можливості для посилення функціональних впливів цих елементів до кінцевого результату, чим досягається більш висока точність узагальнень. Низький об'єм КП додає перешкод для функціонального внеску до кінцевого результату більшій кількості елементів, що призводить до більш низької точності.

Лесніченко Н.П.

*Харківський національний педагогічний університет
ім. Г. С. Сковороди, м. Харків*

ТИПОЛОГІЯ ГЕНДЕРНИХ СТЕРЕОТИПІВ ОСОБИСТОСТІ

Трансформаційні процеси соціально-економічного, політичного, культурного характеру, які визначають сьогодині життя українського суспільства, позначаються і на його гендерних характеристиках, які стають дедалі більш неоднорідними, різноплановими та іноді суперечливими. Як наслідок, поширені гендерні стереотипи не завжди можна чітко визначити як конструктивні або деструктивні, оскільки прояви їх можуть бути і